

quae repraesentantur per vocem fEcl, convertuntur simpliciter; propositiones repraesentatae per EvA convertuntur per accidens; quae repraesentantur per AstO convertuntur per contrapositionem.

CAPUT III.

DE DIVISIONE.

Circa divisionem quaeruntur tria: Quid sit, quotuplex sit, quibusnam legibus regatur. Quae ut rite perpendantur, praemittendae sunt notiones totius et partis; haec enim sunt elementa conceptus divisionis.

§ 1. De toto.

57. QUID EST? Juxta conceptum vulgarem, ut aliquid dici possit *totum*, debet esse unum, constare pluribus quae dicuntur partes totius, habere omnia ea quae natura ejus requirit. — Totum definitur: Id cui nihil deest ex iis quae ad ejus naturam spectant; sive etiam: *Id quod est unum, completum, habens plura in quae resolvi potest.* Haec plura, quae dicuntur partes totius, sunt inter se aliqua ratione distincta.

II. QUOTUPLEX EST? Totum est *actuale* seu reale, vel *potentiale* seu logicum.

58. A. TOTUM ACTUALE componitur *partibus actu unitis*, seu est unum, completum, habens plura in *comprehensione sua*, de quibus complexive sumptis praedicatur. Sic homo componitur anima et corpore actu unitis; praedicatur non de singulis partibus, sed de his simul sumptis. — Totum actuale est *physicum* seu reale, vel *metaphysicum* seu rationis.

1. Totum *physicum* est unum, completum, comprehendens plura realiter distincta, seu *independenter ab operatione mentis*. Hae partes dicuntur *physicae*.

Totum *physicum* est vel *naturale*, vel *artificiale*. — a) *Artificiale* originem habet *ab ordinatione hominis*; talis est domus.

— b) *Naturale* originem habet *a natura*; talis est homo, constans ex anima et corpore realiter distinctis et unitis.

In toto naturali distinguuntur: a) *Partes essentielles* quae absolute requiruntur ut ens sit hujus speciei; tales sunt anima et corpus hominis. — β) *Partes integrales*, quae requiruntur ut totum sit integrum, seu ut habeat omnia ea quae postulat habere; talia sunt membra corporis humani. — γ) *Accidentia absoluta*, qualia sunt doctrina, virtus, etc.

2. Totum *metaphysicum* seu *rationis* est unum, completum, comprehendens plura non realiter distincta, sed tantum *ratione*, seu *consideratione mentis*. Hae partes dicuntur *metaphysicae*; talia sunt genus et differentia quibus ens concipitur constare, v. g. animalitas, quae est genus hominis, rationalitas, quae est differentia.

Explic. De aliquo ente, puta de angelo, praedicatur conceptus generis, puta substantiae, et conceptus differentiae, puta spiritualis; ideo tamen in eo non habetur entitas distincta, de qua praedicetur conceptus generis, et altera de qua praedicetur differentia, sed eadem entitas prae perfectione sua, aequivalet pluribus perfectionibus, quae seorsim a mente concipiuntur quasi ens his perfectionibus realiter componeretur.

59. B. TOTUM POTENTIALE est unum completum habens plura *sub extensione sua*, de quibus distributive praedicatur. Est itaque *unum ex quinque universalibus*; nam quidquid ad plura se extendit, vel est essentia completa, vel pars determinabilis essentiae, vel pars determinans, vel essentialiter connectitur cum essentia, vel accidentaliter ei advenit. — Ea ad quae totum se extendit, dicuntur a) *inferiora* universalis, b) partes *subjectivae*, seu subjecta, quia nimirum universale de iis ut de subjectis praedicatur, c) *membra dividenda*. — Universale vero vocatur totum potentiale quia concipitur esse in potentia ad se extendendum ad inferiora et ad praedicari de iis. — Sic animal sub extensione sua continet hominem et brutum, adeoque animal est totum potentiale, homo et brutum sunt partes subjectivae; ita etiam homo pro inferioribus habet singulos homines.

§ 2. De divisione.

60. I. QUID EST? Est oratio *explicans rem per partes*, seu distribuens totum in suas partes; dicitur etiam *analysis*, resolutio totius in suas partes.

II. QUOTUPLEX? — Divisio est duplex: vocis et rei. — Divisio *vocis* explicat varias *significationes* vocis; vocatur *distinctio*. — Divisio *rei* explicat *partes rei* ipsius; duplex est pro duplici toto cuius partes explicat:

1. Divisio *actualis*: dividit *totum actuale* sive in partes *physicas*, sive in partes *metaphysicas*.

2. Divisio *potentialis*: dividit *totum potentiale*, seu explicat partes *subjectivas*. Sic genus dividitur in species.

61. III. LEGES DIVISIONIS. Quatuor dantur praecepta:

1. *Singula membra dividenda minus contineant quam divisum; omnia vero simul sumpta divisio adaequantur*. — Non recte igitur dividuntur animalia a) in sensitiva et rationalia, quia omne animal sensu praeditum est; b) in bipedes, quadrupes et plures habentia pedes: divisum enim latius patet quam membra dividenda simul sumpta; c) in bestiam, hominem, angelum: membra enim latius patent quam divisum.

2. Quantum fieri potest, *divisio totius fiat in partes subjectivas proximas*. — Minus recte corpus vivens dividitur in arborem, fruticem, herbam, bestiam et hominem: haec enim sunt membra dividenda remota corporis viventis; proxima enim sunt animal et planta; animalis partes proximae sunt homo et bestia; plantae vero, arbor, frutex et herba.

3. In dividendo *non una tantum pars totius nominetur, ita ut reliquae negatione illius significentur; neque tam multae nominentur, ut longior aequo fiat oratio*. — Ratio est quod si primum fit, totum non resolvitur in veras partes, negatio enim non est membrum totius; si alterum fit, deficit perspicuitas.

Attamen ob tres causas, res dividitur in unam partem ejusque negationem: a) Ut fiat divisio necessaria et quae negari non possit. b) Quia reliquae partes sola negatione enuntiari possunt. Ob hanc rationem substantia dividitur in corpoream et

incorpoream, animal in rationale et irrationale. c) Si partes immediae sunt plures quam ut orationis claritas earum enumerationem ferre possit: v. g. colorum quidam est candor, quidam nigror, ceteri sunt medii inter hos.

4. *Membra dividenda si non re, certe ratione sint opposita, h. e. nullum ex his in alio includatur*. — Igitur corpus humanum vitiose dividitur in caput, oculos, manus, digitos, etc.; viventia in plantas, animalia, hominem; animalia in natantia et alba, vel in urbana et sylvana.

CAPUT IV.

DE DEFINITIONE.

Inquiritur 1. Quid sit definitio? 2. Quotuplex sit? 3. Quibusnam legibus subjiciatur? 4. Quibusnam viis investigetur?

62. I. QUID SIT? Definitio, seu finitio, nomen accepit a finibus qui agros circumscribunt aliosque ab aliis secernunt. Est oratio quae *rei essentiam* seu *quidditatem aliquatenus declarat*; per eam respondetur quaerenti: quid sit? Id cuius quidditas explicatur, vocatur *definitum*.

Distinguitur definitum propinquum et remotum: *Propinquum* est illud quod proxime explicatur definitione; *remotum* remote explicatur et aliquatenus in propinquo continetur; sic cum equus definitur animal hinniens, equus est definitum propinquum, Bucephalus est remotum.

II. QUOTUPLEX SIT? Definitio est duplex; *nominalis* et *realis*. Quando enim quis interrogat v. g. *quid sit homo*, duo casus reperiri possunt: vel callet quidem Petrum et Paulum eandem naturam participare seu ex corpore et ex anima constare, at forte nescit ea omnia, quae sunt animalia rationalia, dici homines, quaeritque ejus vocabuli significationem, seu quaerit de quibusnam objectis dicatur; hoc autem perinde est ac inquirere definitionem nominalem hominis. — E contra fieri potest ut

eum non lateat Petrum et Paulum vocari homines, sed penitus eum aufugit quomodo natura, hoc vocabulo indigitata, a ceteris naturis, puta a brutis, a plantis, a mineralibus distinguatur, quaeritque hoc edoceri. Illud autem idem est ac inquirere definitionem realem rei. Igitur :

63. A. *Definitio nominis* est oratio declarans *nominis naturam* seu significationem.

Significatio nominis declarari potest multiplici modo : a) *per nomen alterius linguae*. Sic quaerenti quid sit Kyrie eleison, respondetur : Domine miserere nobis. b) *Per synonymen* ; sic gladius definitur ensis. c) *Etymologice* ; sic philosophia definitur amor sapientiae. d) *Declarando* seu aliquatenus *definiendo rem* ita ut simul tradatur definitio realis.

64. B. *Definitio realis* est oratio qua aliquatenus declaratur *quid sit res pro qua nomen supponit*. — Duplex est : *descriptiva* et *essentialis*. — Etenim interroganti quid sit res per vocabulum significata, responderi potest vel tradendo partes quibus essentialiter constituitur, et datur definitio essentialis ; vel tradendo complexum quemlibet notarum qui nonnisi huic rei convenire potest, et datur definitio descriptiva. Igitur :

1. *Definitio essentialis* est oratio *enumerans notas quae essentiam rei constituunt, eamque in certa specie collocant*. — Notandum est non tantum inquiri definitionem rerum naturalium vel eorum accidentium, sed eodem pacto inquiri definitionem singularum notarum quibus aliqua res constare concipitur. In hoc processu deveniendum est ad notas quae resolvi nequeunt in alias. Quaerenti quae sit essentia talis notae, respondetur tradendo definitionem essentialem improprie dictam. — Definitio essentialis tripliciter fit :

a) *Enumerando partes essentielles physicas* easque generi aut transcendentem adiungendo. Sic homo definitur ens constans anima rationali et corpore organico.

b) *Enumerando partes metaphysicas essentielles* ; quod iterum dupliciter fit : a) *Tradendo genus proximum et differentiam ultimam*. Sic homo definitur animal rationale. Haec definitio apud philosophos est usitatissima. — β) *Tradendo genus remotum omnesque differentias interjectas* ; sic homo definitur substantia corporata, vivens, sentiens, rationis particeps.

c) Si essentia est *simplex*, seu unica nota constat, hanc notam *declarando, explicando modos* secundum quos ista nota inferioribus suis competere potest. Haec autem definitio traditur de ente ; ens enim significat essentiam, realitatem, aliquid ; duobus autem modis alicui convenit haec nota simplex entis ; proprie enim convenit ei quod habet realitatem extra nihilum, minus proprie essentiae praescindendo ab hoc utrum existat necne. Talis definitio vocari solet *essentialis improprie dicta*.

2. *Descriptiva* est oratio quae rem explicat *per genus, aut transcendens, et adjuncta quorum complexus soli definito convenit*. — Tribus praesertim modis fieri potest :

a) *Praeter genus* enim vel *transcendens*, tradi potest *proprietas* definiti. Haec definitio vocatur *propria* ; sic homo definitur animal risibile, vel animal disciplinae capax.

b) *Generi* vel *transcendenti* subungi possunt *accidentia* quorum complexus uni definito competit ; vocatur definitio *accidental*. Apud poetas et apud rhetores usitatissima est. Hac Virgilius Polyphemum definit in *Aeneid. III* :

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Trunca manum pini regit et vestigia firmat.

c) *Generi* vel *transcendenti* addi possunt *causae extrinsecae* rei, nempe *efficiens, exemplaris et finalis*. Sic homo definitur animal a Deo factum, ad imaginem et similitudinem mentis divinae, ut aeterna felicitate perfruatur.

65. III. LEGES DEFINITIONIS :

1. *Quidquid definitur, definiatur ex notioribus*. — Contra hanc regulam peccant a) qui idem per idem definiunt ; v. g. qui solem definiunt astrum quod per diem hemispherum nostrum illustrat : talis definitio vocatur *tautologia* ; b) qui contrarium per suum contrarium definiunt ; v. g. qui dicunt bonum esse id quod est malo contrarium.

2. *Definitio sit propria definito* ; h. e. conveniat *omni* et *soli* definito, seu reciprocetur cum eo, nec latius nec minus late pateat. — Contra hanc regulam peccant qui hominem definiunt substantiam rationalem ; theologum, eum qui de Deo loquitur ; philosophum, qui causas rerum scrutatur. Pariter qui geome-

triam definiunt rationem metiendi terram. Hae enim definitiones non soli definito conveniunt.

3. Definitio sit *brevis*, modo tamen sit *perspicua*.

4. *Non sit negativa*. Sic enim non explicatur quid res sit. — Excipitur duplex casus : a) Cum conceptus rei definiendae non potest esse distinctivus nisi per negationem, quod obtinet circa attributa divina ; b) cum medium non datur inter duo quorum unum positive definitur : sic simplex definitur id quod non est compositum ; compositum autem id quod constat partibus.

66. IV. DE VIA INVESTIGANDI DEFINITIONEM ESSENTIALEM.

A. *Divisione*, seu *via descensus*, seu *analysis*. Dividit *genus in differentias successivas* donec perveniatur ad collectionem notarum quae uni rei definiendae conveniat.

Explic. 1. Ut ista methodus applicetur, tria debent esse nota : a) Cognoscenda est res ipsa cujus definitio seu cujus notae essentialiter inquiruntur. Sic inquirenti definitionem hominis notum esse supponitur quod homo cognoscat appetatque intellectualiter atque sensibiliter, quod ridere possit et loqui. b) Cognoscendae sunt quaedam aliae res a quibus res definienda secundum essentiam differat. c) Demum cognoscendae sunt categoriae entis, divisiones praedicamenti substantiae et quaedam subdivisiones, pro indole rerum quarum investigatur essentia.

2. His vero cognitis, assumitur aliquod genus, v. g. substantiae, in quo res definienda (v. g. homo) convenit cum aliis rebus essentialiter diversis, puta brutis. Deinde inspectis differentiis istius generis, puta esse corporeum et esse incorporeum, ea eligatur et generi addatur, quae rei definiendae conveniat. Si complexus duarum notarum cum re definienda reciprocatur, habetur ejus definitio ; si vero communis est ei aliisque rebus essentialiter ab ea diversis, iterum ex differentiis subsequentibus ea addatur quae a re definienda aliena non est. Tali methodo tandem perveniendum est ad complexum notarum essentialium qui uni rei definiendae conveniet. Qua definitione habita, confletur et alia ex genere proximo et differentia ultima. — Sic definitur homo : substantia corporea, vivens, sentiens, rationis particeps ; vel brevius : animal rationale. — Patet hanc methodum ab universaliori ad minus universalia descendere ; quare vocatur *descensiva*. Vocatur *analysis* quia analysis fit rei cujus

essentia inquiritur ; per analysim enim istius subjecti videtur quatenam notae ei insint.

67. B. *Collectione* seu *via ascensus* seu *synthesi*. Procedit a *consideratione individuorum* quibus res definienda communis est. Quae methodus supponit notum esse quibusnam individuis conveniat definitio quaesita.

Explic. Quaeratur v. g. quid sit magnanimitas, temperantia, fortitudo. Eorum vitas perpendimus qui apparent esse magnanimi, fortes, temperantes ; cernitur quid sit ipsis commune ob quod tali nomine honestantur. Id quod ipsis est commune erit definitio quaesita. — Pariter quaeratur definitio hominis : a Petro, Paulo, Andrea, qui cognoscuntur participare naturam humanam, removentur notae quibus inter se differunt, puta staturae, coloris, indolis, etc. ; inter notas communes eae removentur quae fundamentales non sunt, sed rationem sui habent in aliis notis essentialiter constitutivis. — Patet talem viam a singulari ascendere ad universale, ideoque merito dici *ascensivam* (1).

CAPUT V.

DE ARGUMENTATIONE.

Postquam partes totius per divisionem illustratae fuerunt, postquam, omnibus notis inspectis, essentia rei per definitionem circumscripta fuit, reliquum est ut concludatur quid rei conveniat et quatenam ex ea fluant consectaria. Hoc autem fit per illationem cujus exterior manifestatio argumentatio dicitur. Quare ultimum caput duobus articulis absolvitur, quorum alterum agat de illatione, alterum de argumentatione.

(1) Investigatio definitionis via descensus non immerito vocaretur *synthesis* quia a magis universalibus (a minus complexis) procedit ad minus universalia (ad complexiora) successive addendo notas ita ut efficiat aliquod totum actuale, quae est notio quaesita. — Investigatio via ascensus merito vocaretur *analysis* quia a minus universalibus (a complexioribus) procedit ad magis universalia, a rebus, quas considerat, auferendo varias notas.